

TÜRKÇEDE DOLAYSIZ ANLATIM

Mehmet ÖZMEN¹

Özet: Dolaysız anlatımlar, Türkçe açısından, yeterince incelenmemiştir. Terim sözlüklerinde verilen kısa tanımlarda ise, sadece, *de-* fiiliyle ilgili sınırlı örnekler verilmiştir. Türkçede, Eski Türkçe döneminden beri, dolaysız anlatım fiilleri olarak, *de-* (< *ti-*) ve *ay-* fiilleri ile türevleri kullanılır. Bu iki fiil yanında dolaysız anlatımda, ikinci derece kullanılan başka fiiller de bulunmaktadır. *De-* fiili ile oluşturulan dolaysız anlatımlarda, aktarılan yardımcı cümlelerin genellikle ana cümlede içinde, *ay-* fiili ve türevleriyle oluşturulan cümlelerde ise, sona bulunmaktadır. Dolaysız anlatım, Eski Türkçede ve Karahanlı Türkçesinde, *ti-*, *ay-* fiilleri ve türevleriyle, Eski Anadolu Türkçesi döneminde, *di-* ve *eyt-* fiiliyle, Osmanlı Türkçesinde *di-* fiiliyle oluşturulmuştur. Türkiye Türkçesinde ise, asıl olarak, *de-* fiiliyle oluşturulur. Bunun yanında, farklı fiillerle, “ana cümle + (:) + aktarılan cümle” veya “belirtisiz isim tamlamasının tamlayan olan aktarılan cümle veya cümleler + isim tamlamasının tamlananı + ana cümledeki yüklemi” biçimindeki dizilişlerle de dolaysız anlatımlar yapılabilmektedir.

Anahtar sözcükler: dolaysız anlatım, *ti-* / *de-* fiili, *ay-* fiili, *ayt-* / *eyt-* fiili.

Direct Expression in Turkish

Abstract: Direct expressions in Turkish have not been examined adequately. There is limited number of examples concerning only verb *de-* in the definitions included in the term dictionaries. The verbs *de-* (< *ti-*) and *ay-* and their derivations have been used in Turkish since the period of Old Turkic. Beside these two verbs in direct expression, there are other verbs used much less. The reported supplementary clause is generally found in the main clause in the direct expressions formed with the verb *de-*, whereas it is in the final position in those formed with the verb *ay-*. Direct expression is formed with the verbs *ti-*, *ay-* and their derivations in Old Turkic and Qarakhanid Turkic, with the verbs *di-* and *eyt-* in Old Anatolian Turkish, and with the verb *di-* in Ottoman Turkish. In modern Turkish, however, it is indeed formed with the verb *de-*. Apart from this, there are also direct expressions in different arrangements such as “main clause + (:) + reported clause” or “reported clause (s) that is the modifier of indefinite noun phrase + the modified noun of the noun phrase + the predicate of the main clause.”

Key words: direct expression, verb *ti-*/*de-*, verb *ay-*, verb *ayt-*/*eyt-*

1. Giriş

Dolaysız anlatım, birinin sözlerini, hiç değiştirmeden olduğu gibi aktarmak denmektedir. Görebildiğimiz kadarıyla, gramer kitaplarında dolaysız anlatım üzerinde durulmamış; ancak, terim sözlüklerinde, dolaylı ve dolaysız anlatımların tanımları yapılmıştır (Topaloğlu, 1989:59,60; Korkmaz, 2003:71; Çotuksöken, 1992, 55; Vardar, 1998:84; Göğüş ve arkadaşları, 1998:39). Terim sözlüklerinde verilen bilgiler de, sözlüklerin doğası gereği, tanım ve bir iki örnekle sınırlı kalmıştır. Bu kaynaklarda dolaysız anlatım örnekleri, asıl olarak “*de-*” fiiliyle kurulan cümlelerdir.

Dolaysız anlatım, terim sözlüklerinde verilen örneklerde, aktarılan cümle ya *de-* fiiliyle kurulan ana cümlede içine alınmış, ya da, *de-* fiiliyle kurulan ana cümle ile aktarılan cümle arasında iki nokta (:) konmuştur. Bu yapının her ikisinde de aktarılan cümle, yardımcı cümle durumundadır; ancak, aralarına iki nokta konan cümlelerde, ana cümle başta, aktarılan cümle, yani, yardımcı cümle sondadır. Ayrıca, *ay-* fiili ve türevleri de, Türkçenin değişik dönem ve sahalarında dolaysız anlatımlar için kullanılmıştır.

Dolaysız anlatım, Türkçenin çok önemli ve çok özel bir anlatım biçimi olmakla birlikte, bugüne ka-

¹ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi.

dar, üzerinde yeterince durulmadığı kanısındayım. Bu bildiride, aktarılan cümlelerin yeri, aktarıma biçimi, noktalama işaretleriyle ilgili sorunlar, dolaysız anlatıma bağlı düşümler gibi pek çok soruna değinmeye çalışacağız; ayrıca, aktarılan metinler, dikkat çekmesi gerekli olan yerlerde eğik yazıyla yazıldı.

2. Dolaysız anlatım fiilleri

Türkçede, Eski Türkçeden beri kullanılan iki temel fiil vardır. Bunlardan biri *de-* (< *ti-*) fiili, diğeri ise *ay-* fiili ve türevleridir; ancak, bu iki temel fiil yanında, dolaysız anlatım için kullanılan ikinci dereceden fiiller ve baş vurulan farklı anlatım yolları da vardır.

Dolaysız anlatım için kullanılan bu iki temel fiil ve türevleri, Türkçenin muhtelif dönemlerinde ve sahalarında, yaygın olarak kullanılmıştır. Bu iki temel fiilden *de-* fiili, pek çok Türk lehçesi ile birlikte, Batı Türkçesinde de kullanımını sürdürürken, *ay-* fiili, Batı Türkçesine *eyt-* türeviyle geçmiş; ancak, Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra kullanımdan düşerek yerini tamamen *de-* fiiline ve türevlerine bırakmıştır.

Değişik dönem ve saha metinlerinde *ay-*, *ayıt-*, *eyt-* (< *ayıt-*) fiilleriyle kurulan dolaysız anlatımlarda, *ay-*, *ayıt-*, *eyt-* (< *ayıt-*) fiiliyle oluşturulan ana cümle başta bulunur; ancak, çoğu zaman, cümlelerin sonuna, *de-* fiilinden oluşan ikinci bir yüklem getirilir ve böylece aktarılan cümle, iki yüklem arasına alınmış olur.

3. Dolaysız anlatım ve cümle yapısı

De- fiili ile oluşturulan dolaysız anlatımlarda, ana cümle, aktarılan cümleyi içine alabildiği gibi, bazı durumlarda, ana cümle başta, aktarılan cümle sonda da olabilmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, *ay-* ve türevleriyle oluşturulan dolaysız anlatımlardan, ana cümle başta, yardımcı cümle durumundaki aktarılan cümle veya cümleler sonda bulunmaktadır. Buna göre, *de-* ile oluşturulan dolaysız anlatımlarda, aktarılan cümle veya cümleler iç cümle olabileceği gibi, sonda da bulunabilmektedir. *Ay-* ve türevleriyle oluşturulan cümlelerde ise, ana cümle başta, aktarılan cümle veya cümleler sonda bulunmaktadır. Ana cümlelerin başta, yardımcı cümle durumundaki aktarılan cümle veya cümlelerin sonda bulunması durumunda, iki cümle arasında bağlaç varsa cümleler birbirlerine yapısal olarak bağlıdır; ancak, arada, iki cümleyi birbirine bağlayan bağlama unsuru yoksa, cümleler birbirlerine mantiki olarak bağlıdır ve ana cümlelerin başta olması dolayısıyla da arada mantiki bir devriklik vardır. Bu bakımdan, başta olan ana cümlesiyle sonda olan yardımcı cümlesi birbirine mantiken bağlanan "*Melik eyitdi: nicedür? ol dāsītāni işidelüm!*" (Korkmaz, 1973:217). cümlesiyle; baştaki ana cümlesiyle ondan sonra gelen yardımcı cümlesi birbirine "ki" ile bağlanan "*Eydürler ki: Her nesnenün dirliğı şuyladur*" (Cemiloğlu, 1994:121). cümlesi arasındaki tek fark, birinci dolaysız anlatımda iki cümlelerin Türkçe kurallara göre doğrudan doğruya, ikinci dolaysız anlatımda, iki cümlelerin Farsça kurallara göre, "ki" bağlacıyla bağlanmasıdır.

Ana cümlelerin başta, aktarılan cümle veya cümlelerin sonda bulunması ve arada herhangi bir bağlama ögesinin bulunmaması durumunda, karşımıza, bu tür cümlelerin birleşik cümle sayılıp sayılmayacağı sorusunu çıkarmaktadır. Bu tür dolaysız anlatımlarda, ana cümle ile aktarılan cümleler arasında, yapısal bir bağlılık yoktur; ancak, iki cümle arasında mantiki bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, aktarılan cümle, mantiken ana cümlelerin, özne ve yüklem dışındaki herhangi bir ögesi durumundadır. İki cümle arasındaki bağ ise çok güçlüdür; zira, ana cümleden sonra gelen yardımcı cümle durumundaki aktarılan cümle veya cümleler söylenmediği takdirde, ana cümlelerin anlamı yetersiz kalmaktadır. Bu bağ o kadar güçlüdür ki, Eski Anadolu Türkçesi önemindeki *eyt-*'li cümleler, ki'si düşürülmüş bağlı birleşik cümle izlenimi doğurabilmektedir.

De-, *ay-*, *ayıt-*, ve *eyt-* fiilleri ile oluşturulan dolaysız anlatım cümleleri yanında, bunların dışında da değişik ifade biçimleri bulunmaktadır. Bu ifade biçimlerinde de aktarılan ifade, cümle içerisinde yer ala-

bildiği gibi, ana cümleden sonra da gelebilmektedirler.

4. Dolaysız anlatım ve noktalama işaretleri

Dolaysız anlatımlarda, anlatımın durumuna göre, belli noktalama işaretleri kullanılır. Aktarılan cümle genel olarak tırnak içerisine alınır. Ayrıca, ana cümle başta, aktarılan yardımcı cümle sonda bulunuyorsa, iki cümle arasında iki nokta konmaktadır. Ana cümlelerin yüklem dışındaki öğelerinin aktarılan cümleden önce gelmesi durumunda da, yardımcı cümle ile ana cümlelerin unsurları arasında iki nokta konduğunu görebiliyoruz. Bu tür cümlelerde, iki nokta, sadece, iki cümle arasında değil, cümle öğeleri arasında da konabildiğini göstermektedir:

Muharrir: "İnsanın mağara devrinden beri styrılmadığı nakışalari nedir; bilir misiniz?" dedi (Beyath, 1971:127).

Tevfik Fikret dedi ki: "Demek ki zât-ı âlîninize böyle bir adamın elleri maddeten temiz olunca sıkılır!" (Beyath, 1968:7)

Serap:

"Belki haklısınız" dedi. "Belki haklısınız ama, karşınızdakilerin hissiyatını da düşünmeniz lâzımdı. Bilmem yanlış mı düşünüyorum." (Taner, 1999 b:21).

Birdenbire göğsüne dayandılar:

— Para, dediler, para!

— Ne parası?

— Köprü parası. (Esendal, 1984:41).

Kolunu saran adam yanındakilere:

"Bir de Adrenalin yapacağım" dedi.

Başefendi:

"Sakat kalmasa bari oğlan" dedi. "Çolak kolla manipülde ne halt eder?"

Kantar kâtibi:

"Kırksa aldurma" dedi. "Ben de mühim sandıydım." (Taner, 1999b:30)

5. Eski Türkçede dolaysız anlatım

Eski Türkçedeki dolaysız anlatım cümleleri, *ti-* ve *ay-* fiilleri veya bu fiillerin türevleriyle kurulur.

A. von Gabain, Eski Türkçedeki dolaysız anlatımla ilgili olarak, "Ekseriya, bir *inçâ* yahut *ançulayu tip tidi* yahut.... *aytdı* 'böyle dedi' yahut, 'sordu' ile başlatılır. Ekseriya, sonuna bir *tidi* 'dedi, söyledi', *ötündi* (diye) rica etti' alan bir *tip* (...) vd. ile biter demektir. Gabain, "Hitap edilen şahsa, *sân*, nazik bir ifade ile ise, *siz* denir. 3. teklik şahıs seçilirse, çok resmi olur" demekte ve "*ulug ilig bâg+â! biş yüz sığınlarka isig öz buşı birzün*" (..) "ey ulu hükümdar, beş yüz sığın hayatını sadaka olarak versin" örnek cümlesini vermektedir. Dolaylı anlatımda ise, sadece fiil yüklemine dolaysız anlatım şekline girdiğini, bu anlatım (hitap) şeklinde, öznenin belirtme hâlinde bulunduğunu belirtmektedir: "*ol tnlıgıg 'yoklunmaksız ärür' tip bilgülig ol* (...) bu canlı yok olamaz, bilinmek gerekir (bu canlıyı, 'yok olmaz' diye bilmek gerekir.)" (Gabain, 1988:126).

5.1. Eski Türkçede *ti-* fiili ile dolaysız anlatım

Eski Türkçenin hem Göktürkçe hem de Uygur Türkçesi döneminde *ti-* fiilinin çekimli ve *tip* zarf-fiil biçimi, dolaysız anlatımlarda kullanılmıştır:

türük k(a)ra k(a)m(a)g bod(u)n (a)nça tim(i)ş ill(i)g bod(u)n (e)rt(i)m il(i)m (a)mtı k(a)nı k(e)mke il(i)g k(a)zg(a)nur m(e)n tir (e)rm(i)ş k(a)g(a)nl(i)g bod(u)n (e)rt(i)m k(a)g(a)n(i)m k(a)nı ne k(a)g(a)nka iş(i)g küç(i)g birür m(e)n tir (e)rm(i)ş (a)nça tip t(a)bg(a)ç k(a)g(a)nka y(a)gı bolm(i)ş

"Türk avam tabakası şöyle demiş: "Devlet sahibi (bir) halk idim; devletim şimdi nerde? Kimin için-

tükeler fethediyorum?" der imiş. "Hakan sahibi (bir) halk idim; hakanım nerde? Hangi hakana hizmet ediyorum?" der imiş. Böyle deyip Çin hakanına düşman olmuş (Tekin, 1988:10, KTD, 8,9).

(46) amarıları inçe tip tiyürler .. (47) biz öñre kişi ajunıta erken (48) kişi yalañukug ölürtçe çantal(49)lar erdimiz (46)

"Bazıları şöyle derler: 'Biz vaktiyle insanlar âleminde iken (48) insanları öldüren cellât (49) idik'" (Tekin, 1976:145, 250)

5.2. Eski Türkçede ay- fiili ile dolaysız anlatım

Eski Türkçe döneminde, dolaysız anlatımda kullanılan *ay-* fiili, türevi olan *ayıt-* fiili ile birlikte ve yan yana kullanılır. *Ayt-* fiilinin bünyesindeki *-t-* eki, fiilden fiil yapma ettirgenlik ekidir; ancak, ek, burada, ettirgenlik değil, kişinin bir şeyi kendisine söyletmesi, dönüşlülük işleviyle kullanılmaktadır.

Kültigin ve Bilge Kağan yazıtlarında, *ay-* ve *ayıt-* fiillerine rastlamıyoruz. Tunyukuk yazıtında ise, *ay-* "demek, sözcülük etmek, beyan etmek", *ayt-* "söylemek" *aytigma* "denen, denilen" fiillerinin kullanıldığını görüyoruz (Tekin, 1994: T. 5, 31, 32). Uygur metinlerinde ise, hem *ay-* hem de *ayıt-* fiili kullanılmış; ancak, dolaysız anlatım asıl olarak *ti-* fiili ve türevleriyle ifade edilmiştir. Uygur metinlerindeki dolaysız anlatımlarda, *ti-* ve *ayıt-* fiilleri yanında; "... tip ayıt-" biçiminde iki fiilin birlikte kullanıldığını da görüyoruz:

kaltı sudurta vişaki bayagut ayıttı darmadını şınnançka inçe tip öçmek okşatılıg mu. Okşatsız mu ol tip.

"Kaldı ki, *Sūtra'da p'i shê ch'ü chang chê* Tüccar *Vaisākha*, râhibe *Dharmadinnâ'* şöyle diyerek sorar: 'Sönme (*nirodha*) benzerli mi, benzersiz midir?' (Özönder, 1998: 49, 82, 113a 8-10).

Ötrü sudani bay er erdni inçe tip ayıtır .. ne oğurka ne tılta_m kültüñüz erki

"Sonra zengin Sudhana-cevher şöyle der ve sorar: 'Acaba hangi sebepten ve niçin güldünüz?'" (Tekin, 1976: 107, 228, 52/15-16)

6. Karahanlı Türkçesinde dolaysız anlatım

Karahanlı Türkçesi döneminde, *ti-*, *ay-* ve *ayıt-* fiilleri ile dolaysız anlatım yapılmıştır². Eski Türkçe döneminde olduğu gibi bu alanda da dolaysız anlatım asıl olarak *ti-* fiiliyle yapılır.

6.1. Karahanlı Türkçesinde ti- fiili ve türevleri ile dolaysız anlatım

çayu öđte hacib tilese mini

ol öđte keleyin tidi söz küni (Arat, 1979:71, Nr. 560)

bakıp kördi ilig közin imledi

işaret bile kelğil oldur tidi (Arat, 1979: 94, Nr. 768).

tağı munda yigrek bilig sözlemiş

tükel bolsa ni'met tüker yaş timiş (Arat, 1979: 122, Nr. 1047)

6.2. Karahanlı Türkçesinde ay- ve ayt- fiilleri ile dolaysız anlatım

Karahanlı Türkçesinin iki önemli eseri Divanü Lügati't-Türk'ü ve Kutadgu Bilig'i incelediğimizde, *ay-* fiilinin hem düz kullanımını hem de dolaysız, *aktarmalı* anlatımını görebiliyoruz. Divanü Lügati't-Türk'te, *aymak* fiili, 36 yerde geçmektedir. Bunların, 14'ünde dolaysız anlatım cümlesi vardır. Bu 14 do-

² 21 Mart 2003 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün düzenlediği 730. yılında Kutadgu Bilig ve Divanü Lügati't-Türk Sempozyumu'nda sunulan Divanü Lügati't-Türk'te ve Kutadgu Bilig'de Aymak Fiiliyle Kurulan Dolaysız Anlatım Cümleleri Üzerine adlı bildirimizde konunun Karahanlı Türkçesindeki durumu incelenmiştir.

laysız anlatımdan biri, de -p zarf-fiil ekiyle kurulmuştur:

Keldi maña emdi Tat

Aydım emdi yat

Kuşka bolup et

Seni tiler us böri "Bana bir Tat geldi; ona: yat, kuşlara et ol; kuşlar, kurtlar seni bekler, dedim." (DLT I, 1980: 36-12)

Aşç ayur tübüüm altun. Kamuç ayur men kayda men= "Tencere der: Dibim altun, kepçe der: Ben ne-redeyim?" (DLT I, 1986: 52-10).

Eşyek ayur başım bolsa sundurıda suw içgeymen= eşek, başım esen olsa denizden su içerim, der (DLT I, 1986: 492-11).

Muş yakrika tegişmes, ayur kişi neñi yaraşmas= kedi, aslı yağa erişemez, elin malı yaraşmaz der (DLT II: 105-24).

Kutadgu Bilig'de de *ay-* yanında *ayıt-* fiili de kullanılmış ve bu fiille de, dolaysız anlatımla ifade yoluna gidilmiştir. Buna göre, *Dıvanü Lügati't-Türk ay-* fiili, *Kutadgu Bilig'de ay-* ve *ayıt-* fiilleri ile dolaysız anlatım için kullanılmıştır. *Kutadgu Bilig'de, ay-* ve *ti-* fiillerinin kullanım sıklığı birbirine yakındır. *Ayıt-* ise daha az kullanılmıştır (Arat, 1979: 41-45, 46-47, 443-445):

iletü maña açtı dünya sözün

ayur körmediñ mü bu haqan yüzün (KB, 1979: 82)

taqa munda yigrek ayur türk hanı

kınama yalavaç söz aysa köni (KB, 1979: 3817)

özine bakıp aydı men me bu küñ

tümen erdemim birle ilde burun (KB, 1979: 466)

ayıtı hacib emdi köñlüñ neteg

kelip kayda tüştüñ ne ornuñ neteg (Arat, 1979: 67, Nr. 523).

7. Eski Anadolu Türkçesi döneminde dolaysız anlatım

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, dolaysız anlatım için, asıl olarak *di-* ve *eyt-* fiilleri kullanılır; ancak, Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde seyrek olarak *ayıt-* biçiminin kullanıldığı da görülebilir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde bu iki fiilin yanında, farklı anlatım olanakları yaratılarak, dolaysız anlatıma gidildiğini de görüyoruz. Ayrıca, Dede Korkut metninde, *di-* ve *eyt-* yanında, *soyla-* fiili de kullanılmıştır.

7.1. Eski Anadolu Türkçesi döneminde di- fiili ile dolaysız anlatım

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, *de-* fiili ile kurulan dolaysız anlatım cümleleri, iç içe birleşik cümle veya ki'li birleşik cümle biçiminde olabilmektedir. Ayrıca, asıl olarak sonda bulunan ana yüklem, başta da bulunabilmektedir:

leb ü dendānuñıñ ol hüs-n-i zekātım diledüm

didi kim farz degül dürr ile yākūta zekāt (Ahmed-i Dâ'î, 2001: 250/3)

didüm bu cān midur ya beden didi ikisi de

didüm ki gül midür ya semen didi ikisi de (Ahmed-i Dâ'î, 2001: 2850/1)

Nüh durdı, anı dañı da'vet kıldı. "Allah'a inanuñ" didi. "Beni peygāamber biliñ" didi (Cemiloğlu,

1994: 139).

7.2. Eski Anadolu Türkçesi döneminde eyt- fiili ile dolaysız anlatım

Eski Türkçedeki *ayıt-* fiilinden gelen *eyit-* fiili, Eski Anadolu Türkçesi döneminde, yaygın olarak kullanılmıştır. Eski Türkçe dönemindeki *ay-* ve *ayıt-* fiilleriyle, Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki *eyt-* fiilinin her iki dönemdeki ortak özelliği, dolaysız anlatım cümlelerinde, ana cümle olarak yardımcı cümle durumundaki aktarılan cümle veya cümlelerden önce kullanılmalarıdır. Hem Eski Türkçe hem Karahanlı Türkçesi hem de Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde, *ay-* ve *ayıt-* / *eyt-* fiillerinin başta bulunması, Türkçe açısından oldukça ilginç bir durumdur. *Ay-*, *ayıt-* ve *eyt-*’le oluşturulan dolaysız anlatım cümlelerinde, başta bulunan ana cümle ile yardımcı cümle durumundaki aktarma cümleleri, birbirlerine yapısal olarak bağlı olmasalar da mantiken bağlıdırlar ve anlatım sırası bakımından Türk sözdiziminin temel kuralı olan, asıl unsur sonda yardımcı unsur başta bulunur kuralının aksine, devrik cümle özelliği taşımaktadır. B cümleler, yapısal olmasa da mantiken birbirlerine bağlıdırlar. Bu durum, Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki kullanımlar için de geçerlidir:

kurd eyitdi: bu nedür? ne hâle girmişsin. çakaal eyitdi: *bu zamâne belâsına uğramışuñ sergüzeşti iğen çokdur* (Korkmaz, 1973: 207).

atası eyitdi: *iy oğul çok mâl harc üdüñ, nice döst ele getürdüñ* (Korkmaz, 1973: 219).

Bukrat eydür: *Kırkandan sonra olan buhranlara i'tibar olmaz* (Tarama Sözlüğü I: 324)

Hak Taâla ol fakir kullanma eydiserdir: *Ey benim fakirlerim* (Tarama Sözlüğü I: 324)

Cebraill eyitti: *Yâ Âdem bir dem tevakkuf et* (Tarama Sözlüğü I: 326)

Eytdi: “*Gel*” geldi. Eytdi “*Git.*” girü gitdi (Cemiloğlu, 1994: 123).

7.3. Di- ile eyt- fiillerinin birlikte kullanıldığı dolaysız anlatımlar

Eyt- ile kurulan dolaysız anlatım cümlelerinde, başta bulunan ve *eyt-* fiilleriyle oluşturulan ana cümle yanında, cümle sonuna *de-* fiili getirildiğini de görüyoruz. Bu tür cümlelerde, *eyt-* fiilinin *di-* ile desteklenmesi ve *eyt-*’le kurulan birinci ana cümlelerin başta, *di-* ile kurulan ikinci ana cümlelerin sonda, aktarılan cümlelerin ortada olması, kuvvetlendirme ihtiyacıyla ilgilidir; ancak, bu kullanım biçimi, zamanla *eyt-* fiilinin kullanımdan düşmesi sonucunu da doğurmuştur. *eyt-* fiilinin cümle başında, *di-* fiilinin cümle sonunda kullanılması, doğrudan doğruya bu iki fiilin kendi özelliklerinden kaynaklanmaktadır:

Çoban böyle diğec Kazan âh itdi, ‘aklı başından gitdi, dünya ‘âlem gözine karangu oldi, aydur: Ağzuñ kırsun çoban, dilüñ çürisün çoban, Kâdir seniñ alnuña kada yazsun çoban didi (Ergin, 1989, 103). Bu cümlede, “*Ağzuñ kırsun çoban, dilüñ çürisün çoban, Kâdir seniñ alnuña kada yazsun çoban*” cümlesi aktarılan cümle, “aydur” ile “didi” çekimli fiilleri de, ana cümlelerin yükdemleridir. Bu cümlede, iki ana cümle yükleminden birisi başta, buna göre cümle mantiken devrik, ikincisi sonda, buna göre cümle düzdür.

eyitdi: *hây merdek sen âdemi görüb neydiğün bilmezsin, gördükleri düşi nice bilesin didi* (Korkmaz, 1973: 226).

Ebü Yüsuf eyitti: *Teslîmi dağa ikrân her hâlde revâ degül didi, şonra rücü’ eyledi, eytdi: Her kanda olurısa, teslîmi ikrârı revâdur didi* (Bilgin, 1996: 60).

Andan ferîsteler eytdiler: “*Taîrı saña rahmet eylesün*” didiler (Cemiloğlu, 1994: 131).

Resûl Hazreti, Ali’ye eyitti: *Vargül Müslümanları cem’ eylegil, toyuna düğününe okugul, dedi* (Tarama Sözlüğü I: 323)

Kazan aydur: *irez dahu ilerü varahum didi* (Ergin, 1989: 234).

7.4. Diğer fiiller ve kullanım biçimleri

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, *di-* ve *eyt-* fiileri yanında, farklı fiiller ve anlatım yolları ile de dolaysız anlatım olanakları yaratılabilmektedir. Bunlar, *nida gel-*, *avaz işit-*, *avaz gel-*, *buyur-*, Dede Korkut’ta kullanılan *soyla-* vb. fiiller ve kullanım biçimleridir. Bu cümleler, genellikle, ki’li bir-

leşik cümle yapısındadır:

Nidâ geldi ki: "Yâ cân gücile gir, hem gine gücile çıkasın." (Cemiloğlu, 1994: 126).

Buyurdu ki: "Suyı götür." (Cemiloğlu, 1994: 121).

Ol şanemlere hiç söyledi, dili dutuldu ve bir âvâz işitdi kim: "Yâ Halüd, vaktidür ki senden bir peygamber dünyâya geledür, var 'ammuñ kızın al, bu şanemleri terk eyle." (Cemiloğlu, 1994: 143).

Pes, bir âvâz işitdiler kim: "Hâcetiñüz revâ kıldum." (Cemiloğlu, 1994: 143).

Bir âvâz geldi ki: "Çankı buludı dilersiz, dileñ." (Cemiloğlu, 1994: 144).

Burada yoldaşları soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Kaşkubanı Kan Turalı yirüñden tın geldüñi

Yılısi çara çazihç atıñı butun bindüñi (...) (Ergin, 1989: 191)

8. Osmanlı Türkçesi döneminde de- fiili ile dolaysız anlatım

Osmanlı Türkçesi döneminde, dolaysız anlatım fiili olarak *de-* fiili kullanılmıştır. *eyt-* fiili, Tarama Sözlüğü'ndeki metin örneklerinden izlediğimiz kadarıyla 16. yüzyıldan sonra kullanımdan düşmüştür. Daha sonraki yüzyıllarda rastlanan müferrit kullanımlar, dönemi temsil etmeyip arkaik nitelikteki kullanımlardır. Bu dönemde *de-* fiili dışındaki farklı anlatım biçimleriyle, dolaysız anlatım yollarına da gidilmiştir.

9. Türkiye Türkçesinde dolaysız anlatım

Türkiye Türkçesinde, dolaysız anlatım cümleleri, asıl olarak, *de-* fiili ve türevleri ile oluşturulur; ancak, *de-* fiili ve türevleriyle oluşturulan dolaysız anlatımlar dışında, farklı yöntemlerle de dolaysız anlatım yapılabilmektedir.

9.1. Türkiye Türkçesi döneminde de- fiili ile dolaysız anlatım

Türkiye Türkçesinde, *de-* fiilinin çekim eki veya fiilimsi eki almış biçimleriyle ve *de-* fiilinden türeyen *diye* edatı ile de dolaysız anlatım cümleleri oluşturulabilmektedir.

9.1.1. Çekimli de- fiiliyle kurulan dolaysız anlatım cümleleri:

Türkiye Türkçesinde, dolaysız anlatım cümleleri, asıl olarak *de-* fiiliyle oluşturulur. Ana cümlesinin yüklemine oluşturan *de-* fiili, değişik kiplerle çekimlenebilir. Bu tür dolaysız anlatım cümlelerinde, genellikle ana cümlelerin yüklem dışındaki öğeleri başta, aktarılan cümle ortada, ana cümlelerin yüklemi sonda bulunmaktadır; ancak, ana cümlesi devrik yapıda olan cümleler de olabilmektedir.

9.1.1.1. Ana cümlesi düz yapıda olan dolaysız anlatım cümleleri:

Düz yapıdaki dolaysız anlatım cümlelerindeki diziliş, "ana cümlelerin öznesi, varsa ana cümlelerin yardımcı öğeleri + aktarılan cümle veya cümleler + ana cümlelerin yüklemi" biçimindedir. Asıl ve yaygın kullanım ana cümlesi düz yapıda olan cümle tipleridir:

Ahmet Haşim kendisine, "*Bir dost evinde olmasaydık, seninle boğazlaşurdım*" demiş (Boysan, 2005: 81)

"*Ben hep oyum*" dersin. "*Temizlik işleri kadrosuna ilk girdiğim zamanki kıvrak küheylanım,*" dersin (Taner, 1999 b: 11).

9.1.1.2. Ana cümlesi devrik yapıda olan dolaysız anlatım cümleleri:

Ana cümlesi, devrik yapıda olan dolaysız anlatım cümlelerindeki sıralanış "aktarılan cümle veya cümleler + ana cümlelerin yüklemi + ana cümlelerin diğer öğeleri" veya "aktarılan cümle veya cümleler + ana cümlelerin yüklemi + aktarılan cümle veya cümleler" biçiminde sıralanmaktadır:

"*Şöyle saçağın altına gelin*" diyordu kız (Taner, 1999 b: 19)..

Benimki, donmuş elleriyle sınırlı hareketler yaparak elimi tutar; yüreğinin üstüne kor:

-*Bak derdi, nasıl çarpıyor! Kırk güne kadar ölürsem sebep sensin!* (Orhan Kemal, 2000: 7).

Gazi:

-*Dur, dedi, şu Reşat'la Ahmet'i bulalım* (Orhan Kemal, 2000: 8).

9.1.1.3. Eksiltili dolaysız anlatım cümleleri:

"Ana cümlelerin öznesi + varsa ana cümlelerin yardımcı ögeleri + aktarılan cümle veya cümleler + ana cümlelerin yüklemi" biçimindeki diziliş, bazen, "ana cümlelerin öznesi + aktarılan cümle veya cümleler" biçiminde olmakta ve ana cümlelerin yüklemi düşürülebilmektedir. Bazen de ana cümlelerin bütün unsurları düşürülebilmekte, düşürülen ögeler, metin bağlamından belli olmaktadır. Bu tür aktarmalarda, tırnağın kullanılmadığı da olabilmektedir. Bu tür eksiltili anlatımlara daha çok gazetelerdeki haber başlıklarında rastlanmaktadır:

Sonra, nokta memuruna dönerek:

- *Gördün mü? İşte yemin de etti. Şimdi ne diyeceksin bakalım.* (Esental, 1984:61).

Nedim mi? Ay güleyim bari. Size kim söylemişse yalan söylemiş. Bir kere amcamın oğlu, kardeş sayılırsınız. Sonra... (Taner, 1999 b: 21)

Ok: *Topçu davası düşmeli* (Cumhuriyet, 03.03.2006: Nr. 29 367, 5/4).

Milli Gazete'nin ücretsiz dağıttığı kitap *'Erkeklerle kadını dövme izni verilsin.'* (Cumhuriyet, 03. 03. 2006: Nr: 29, 367, 6/6).

Zorlu: *Erdoğan'ın önünde başıma ağrılar girdi* (Hürriyet, 03.03.2006: Nr: 20854, 3/3).

Sony Ericsson: *Nokia'ya geçmeyi hedeflemiyoruz* (Hürriyet, 03.03.2006: 20854, 13/31).

'TÜPRAŞ'ta polemiğe girmeyiz' (Cumhuriyet, 03.03.2006: Nr: 29, 367, 13/2),.

9.1.1.4. De- fiiliyle oluşturulan ki'li birleşik cümle yapısındaki dolaysız anlatım cümleleri:

Ki'li birleşik cümle yapısındaki cümlelerde, diziliş "ana cümle + ki + iki nokta (:) + aktarılan cümle veya cümleler" ya da "ana cümle + ki + aktarılan cümle veya cümleler" biçimindedir:

Yılmaz Bey, dumanların arasından diyor ki: *"İkna edemedim: müfettiş gönderecek!.."* (İlhan, 1999: 114).

Doktor genç ve güzel kızı uzun uzun muayene ettikten sonra dedi ki: *"O kadar olağanüstü sağlıklı-sunuz ki, niçin muayeneye geldiğinizi anlamıyorum."* (Boysan, 2005: 44).

Sonunda en yaşlı ağaç söz alıp demiş ki:

"Boşuna yoruluyorsunuz! Biz baltaya karşı hiçbir şey yapamayız." (Boysan, 2005: 87).

Bir ara cin gibi bir kız, yanına usulcacık sokulur, iki yanını kolladıktan sonra:

— *Ağabey, der, ablam diyor ki, beni seviyorsa diyor. Allah aşkına beklemesin diyor. Korkuyorum diyor, şimdi nerdeyse babam gelir camiden, yahut da ağabeyim diyor, korkuyorum diyor...* (Orhan Kemal, 2000:101)

9.1.2. Filimsi eki almış de- fiiliyle kurulan dolaysız anlatım cümleleri:

De- fiilinin çekim eki almış biçimleri yanında, filimsi eki almış biçimleri ile de, dolaysız anlatım oluşturulabilmektedir:

"*Bitti*" demek için ağzını açtı. Ağzından laf yerine istim boşaltır gibi bir ıslık çıktı (Taner, 1999: 24).

Her zamanki gam ve umut kokteyli bakışları, daha da derinleşmişti. Ötekiler de boyuna ona, "*Hadi kalksana artık!*" dedikçe, "*ne acelesi var yahu!*" deyip duruyordu (Boysan, 2005: 198).

O da "*Evet efendim, bizim Alay Sarıkamış'a gidecektir.*" deyince yazılı emri getirttim (Yergök, 2006: 98).

9.1.3. Diye edatı ile kurulan dolaysız anlatım cümleleri:

Diye edatı ile oluşturulan dolaysız anlatım cümlelerinde, *diye* aktarılan cümle veya cümlelerden sonra gelir ve aktarılan cümle ile birlikte edat grubu oluşturur:

Bir kadın "*Ayıldı ayıldı*" diye bağırды (Taner, 1999 b: 16).

"*Selâm! Nasulsun ve ne hâldesin? İyisin inşallah!*" diye sordum (Yergök, 2006: 108).

Bakıyorsunuz adam reddediyor: "Ben o müzikten anlamam" diye (Boysan, 2005: 9).

Kim bilir kaçınıcı kahvelerimizi içtikten sonra:

—Hangi otelde kalıyorsunuz? diye sordu. Oteliniz temiz mi bari? (Orhan Kemal, 2000: 44).

9.2. De- fiili dışındaki anlatım yolları ile dolaysız anlatım

De- fiiliyle oluşturulan dolaysız anlatımlar dışında, değişik yöntemlerle de dolaysız anlatım yapılabilmektedir. Bu anlatımlar, tırnak içinde iç cümle olarak aktarılan dolaysız anlatımlar, iki noktadan sonra aktarılan dolaysız anlatımlar olarak iki gruba ayrılabilir. Dolaysız anlatımlarda, aktarılan cümleyi iki tırnak arasında tam olarak aktarmalar yanında, aktarılması gereken cümleler tam hatırlanmıyorsa tırnak içinde yaklaşık olarak veya mealen de aktarılabilir.

9.2.1. Doğrudan doğruya aktarılan iç cümleli dolaysız anlatımlar:

De- fiili dışındaki dolaysız anlatımlardaki sözdizimi, en çok, tırnak içinde, "belirtisiz isim tamlamasının tamlayanı biçiminde aktarılan cümle veya cümleler + isim tamlamasının tamlananı + ana cümlelerin yüklemi" biçimindedir. Ana cümlelerin diğer öğeleri, aktarılan cümleden önce veya sonra gelebilmektedir. Bazen, isimleştirilerek aktarılan cümlelerin sıfatı da bulunabilmektedir. İsim tamlaması biçiminde aktarılan cümle veya cümlelerin söz dizimi içindeki işlevi, içinde bulunduğu isim tamlamasının durumuna göre değişmektedir. Bazen de, tırnak içinde aktarılan cümlelerden sonra, yapım veya isim işletme ekleri de gelebilmektedir:

İstanbul'un yarattığı "sünepe, zibidi, düttürü Leylâ" gibi sıfatları çok kullanırdı; İkdâm sahibi Cevdet Bey'e: "İlâhî Cevdet Bey, ilâhîlerle güvey giresin..." hitabıyla âdeta söyler gibi yazı yazardı (Beyatlı, 1968: 72-73).

"17'nci Fırka Komutanı gidiyor." seslerini duydum (Yergök, 2006: 71).

Enver paşa da "Hiç olmazsa bir Alay Kızılkâlise'ye kadar girmelidir," emrini vermiş, kendisi ilerlemiş (Yergök, 2006: 96).

"Efendim, bizim Alay çok kayıp verdiği için Başkomutan'ın emriyle dinlenmektedir. İmdada gidemem," cevabıyla karşılaştım (Yergök, 2006: 106).

Olayın bir "O haber yalandır. Yayınlanmadan önce bana sorsaydınız, size bilgi verirdim" li boyutu var, (...) (Oktay Ekşi, Hürriyet, 04.03.2006: Nr. 20855, 1/1).

9.2.2. Yaklaşık olarak aktarılan iç cümleli dolaysız anlatımlar:

Yaklaşık olarak aktarılan sözler, tam hatırlanmadığı zaman, ona yakın bir biçimde verilmektedir. Bazen, yaklaşık olarak verilen ifade, gibi edatı ile edat grubu oluşturmakta veya yaklaşıklıkla "yollu" kelimesiyle ifade edilmektedir.

Keşif kolu subayı "Emre aykırı olarak topçuya ateş ettirmeniz çok iyi oldu. Sizin buraya geldiğiniz orduca bilindi ve birliklerin arasında sisten önüri olması muhtemel yanlışlığın önüne geçildi" gibi sözler söyledi (Yergök, 2006: 92).

Güneş batmadan yarım saat önce de şu yolda bir emir geldi:

9'uncu Kolordu Benrevans- karabıyık-Pırnatus hatına çekilecektir. Çekilme harekâtına akşam karanlığı bastıktan sonra başlanarak, gayet sessiz ve ışısız yapılacaktır (Yergök, 2006:69).

"Ödülü almanız size ne düşündürüyor?" yollu soru soran bir iki kişiye verdiğim yanıtları da düşünerek, ödül töreninde şöyle şeyler söylemeği de tasarlamıştım (Karasu, 1998: 98).

9.2.3. İki noktadan sonra aktarılan dolaysız anlatım cümleleri:

Bu tür cümleler, "ana cümle + iki nokta (:) + aktarılan cümle veya cümleler" biçiminde dizilir. Bu tür dolaysız anlatımlarda, ana cümle ile aktarılan cümleler, birbirlerine yapısal olarak bağlı olmamakla birlikte, aralarında mantıki bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, aktarılan cümle, mantıken ana cümlelerin, özne ve yüklem dışındaki herhangi bir ögesi durumundadır. Aktarılan cümle, bazen tırnak içine alınmayabilmektedir. Bazen, iki noktadan sonra yer alan aktarılan cümle veya cümleler, ana cümle içerisinde

yer alan "şu, şöyle" vb. sözlerin açıklayıcısı durumundadır. Bu cümlelerde, ana cümle ile aktarılan cümle arasındaki bağ, *de-*, *ay-*, *ayıt-/eyt-*'li cümlelerde olduğu kadar güçlü değildir.

Karısı ona soruyordu:

— *Canım efendi! Bu hüriyet neredeymiş, ne-reden gelmiş?... (Esendal, 1984: 34).*

Mektep hocası da bunu anlayarak çocukları ilâhiye başlattırdı :

— *Şol cennetin ırmakları... (Esendal, 1984: 36).*

Kantarçı ya duymamış, ya duymamazlıktan gel-mişti. Devam etti:

"Ama ne oldu sonra? Dünya onlara da kalmadı. Kime kalmış bu dünya. Hepsi gidecek, hepsi... Kralı da, milyoneri de. Dünyayı ben yarattım sananlar... Burnu Kafdağında su içenler..." (Taner, 1999 b: 33-34)

Kız bir kahkaha attı:

"Nedim mi? Ay güleyim bari. Size kim söylemişse yalan söylemiş. Bir kere amcamın oğlu, kardeş sayılırız. Sonra..." (Taner, 1999 b: 21)

Tabur komutanlarının yanına oturmada önce Fırka Komutanı yanına çağırılmış şu emri vermişti:

"Alayınız çok kayıp verdiğinizden bugün istirahat verildi. Önümüzdeki topçuların önüne birkaç nöbetçi çıkarın ve istirahat edin." (Yergök, 2006: 109)..

Hastaneye kaldırılan G. olayı şöyle anlattı: *"Parkta oynarken yanıma gelen bir köpeği sevmek istedim. Sahibi kız 'Nasil benden izinsiz köpeğimi seversin' diyerek çıktı. 'Ne oldu sevdiysem alıp götürmedim ya' dedim. Ancak, saçını çekerek yere yatırdı. Bir süre boğuştuk. Elinden kurtulup kaçarken bu kez arkamdan gelip bıçakladı." (Hüriyet, 05.03.2006: Nr. 20856, 16/8).*

Yazar fena halde hiddetli: *"Sizin eleştiri yazmaya hakkınız olamaz! Son perdede uyudunuz!" (Boysan, 2005: 12).*

İki masa ötesinde, şiş suratlı bir adam, elleriyle işaretler yaparak, arkadaşına dert yanıyordu: *"Kemal Bey'i göremedim ama, muhakkak canım, senin iş oldu. Olan bana oluyor, karı adamakıllı hastalandı; üç defa müracaat ettik, boş yatak yok dediler..." Öbürü başını sallıyor: "...vah vah!.." Sonra sözü değiştiriyorlar: "Duydun mu, Amerika'da..." (İlhan, 1999: 15).*

10. Sonuç

Sonuç olarak, dolaysız anlatım, Türkçenin her döneminde ve sahasında kullanılmıştır. Dolaysız anlatım, Eski Türkçede, *ti-* *ay-* veya *ayıt-*, Karahanlı Türkçesinde, *ti-*, *ay-* veya *ayıt-*, Eski Anadolu Türkçesinde *di-* veya *eyt-*, Osmanlı Türkçesinde *de-*, Türkiye Türkçesinde *de-* fiiliyle oluşturulmaktadır.

Ti- / *di-* / *de-* fiiliyle oluşturulan dolaysız anlatım cümlelerinde, asıl olarak "ana cümlelerin öznesi + (varsa) yardımcı öğeleri + aktarılan cümle + ana cümlelerin yüklemi" dizilimi esastır; ancak, ana cümlelerin öğelerinin farklı biçimlerde, aktarılan cümleden önce veya sonra da yer alabildiği görülmektedir. Ayrıca, "ana cümle + aktarılan cümle" dizilişlerinde, yazılı metinlerde, iki cümle arasına iki nokta (:) konmaktadır. *De-* fiili ile oluşturulan dolaysız anlatımlarda, "*de-* fiili ile oluşturulmuş yüklem + ki + aktarılan cümle" dizilişinde *ki*'li birleşik cümleli dolaysız anlatımlar da kullanılmaktadır.

Ay-, *ayıt-* ve *eyt-* fiilleriyle kurulan dolaysız anlatım cümlelerinde, *ay-*, *ayıt-* veya *eyt-* fiilleriyle oluşturulan ana cümle başta, aktarılan cümle sondadır. Çoğu zaman aktarılan cümleden sonra, *de-* fiiliyle oluşturulmuş ikinci bir ana cümle yüklemi de bulunabilmektedir. Buna göre diziliş, "ana cümle + aktarılan cümle" veya "ana cümle + aktarılan cümle + *ti-* / *di-* / *de-* ile oluşturulan ikinci ana cümle yüklemi" biçimindedir. *Ay-*, *ayıt-* ve *eyt-* ile oluşturulan dolaysız anlatımlarda, ana cümlelerin başta, yardımcı cümlelerin sonda bulunması, Türkçenin "yardımcı unsur + ana unsur" dizilişinin dışında bir diziliş biçimidir. Diğer bir deyişle devrik yapıda bir anlatım biçimidir. Benzer durum *de-* fiiliyle oluşturulan dolaysız anlatımlarda da bulunmaktadır. Ana cümleyle aktarılan cümle veya cümleler arasına iki noktanın bulunduğu

durumlarda, iki cümle arasındaki ilişki yapısal değil mantıktır. Aktarılan cümle, ki'li birleşik cümlelerde olduğu gibi, mantıken ana cümlelerin bir ögesi durumundadır.

Dolaysız anlatımlar, sadece *ti-* / *di-* / *de-* veya *ay-* / *ayıt-* / *eyt-* temel fiilleri ile oluşturulmaz. Bunların dışında “değişik fiillerle oluşturulmuş ana cümle + iki nokta (:) + aktarılan cümle” veya “belirtisiz isim tamlamasının tamlayanı biçiminde olan aktarılan cümle veya cümleler + isim tamlamasının tamlananı + ana cümlelerin yüklemi” biçimindeki dizilişlerle de dolaysız anlatımlar yapılabilmektedir.

Dolaysız anlatımlarda, açıkça sezilen düşümler yanında, cümlelerin derin yapılarından sezilen farklı boyutta düşümlerin olduğunu da görmekteyiz.

Kaynakça

Ahmad-i Dâ'i (2001), *Ahmed-i Dâ'i Divanı (Metin-Gramer-Tıpkıbasım)*, Haz.: Mehmet Özmen, Ankara, TDK Yayınları

Arat, Reşit Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig I*, Metin, İkinci Baskı, Ankara, TDK Yay.

Arat, Reşit Rahmeti (1974), *Kutadgu Bilig II*, Çeviri, İkinci Baskı, Ankara, TTK Yay.

Bang, W. und A.von Gabain (1931), *Analytischer Index zu den Fünf Ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte*, Berlin.

Barutçu Özönder, Sema (1998), *üç ütişizler*, Ankara, TDK Yay.

[Beyatlı], Yahya Kemal (1968), *Siyasi ve Edebi Portreler*, İstanbul, Yahya Kemal Enstitüsü Yay.

[Beyatlı], Yahya Kemal (1971), *Edebiyata Dair*, İstanbul, Yahya Kemal Enstitüsü Yay.

Bilgin, Azmi (Hazırlayan) (1996), *Nazmü'l-Hilâfiyyat Tercümesi*, Ankara, TDK Yay.

Boysan, Aydın (2005), *Binbir Yaşam Sahnesi*, Birinci Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Cemiloğlu, İsmet (1994), *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerine Sentaks İncelemesi*, Ankara, TDK Yayınları

Çotuksöken, Yusuf (1992), *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Birinci Basım, İstanbul, Cem Yay.

Divanü Lüğati't-Türk Tercümesi I, II, III (1986), Çeviren: Besim Atalay, Ankara, TDK Yay.

Divanü Lüğati't-Türk Dizini IV (1986), Çeviren: Besim Atalay, Ankara, TDK Yay.

Ergin, Muharrem (1989), *Dede Korku Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile*, Ankara, TDK Yay.

Esendal, Memduh Şevket (1984), *İhtiyar Çilingir*, Birinci Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Gabain, A. Von (2003), *Eski Türkçenin Grameri*, Çeviren: Mehmet Akalın, 4. Baskı, Ankara, TDK Yay.

Göğüş, Beşir, Ferhan Oğuzkan, Olcay Önertoy, Mahir Ünlü, Sevinç Koçak (1998), *Yazın Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Dil Derneği,

İlhan, Attilâ (1999), *Yengecin Kaskacı*, İkinci Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Karasu, Bilge (1998), *Öteki Metinler*, Birinci Basım, Yayıma Hazırlayan: Füsün Akatlı, İstanbul, Metis Yay.

Korkmaz, Zeynep (1973), *Sadru'ddin Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin- Sözlük-Tıpkıbasım*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay.

Korkmaz, Zeynep (2003), *Grameri Terimleri Sözlüğü*, Genişletilmiş 2. Baskı, TDK, Y. 575, Ankara.

Orhan Kemal, (2000), *Avare Yıllara*, 11. Basım, Ekin Yayınevi, İstanbul.

- Taner, Haldun (1999 a), *Kızıl Saçlı Amazon Yaşasın / Tuş*, Dördüncü Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.
----- (1999 b), *Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu / Ayışığında "Çalışkur"*, Bilgi Yayınevi,
Altıncı Basım, Ankara.
Tarama Sözlüğü I (1963), Ankara, TDK Yay.
Tekin, Tâlat (1988), *Orhon Yazıtları*, Ankara, TDK Yay.
Tekin, Tâlat (1994), *Tunyukuk Yazıtı*, Ankara, Simurg Yay.
Tekin, Şinasi (1976), *Uygurca Metinler II., Mayırsimit*, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yay.
Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Birinci Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş.
Vardar, Berke (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İkinci baskı, İstanbul, ABC Kitabevi A.Ş.
Yergök, Ziya (2006), *Sarıkamış'tan Esarete (1915-1920)*, Yayına Hazırlayan: Sami Önal, 4. Basım, İstanbul,
Remzi Kitabevi,

ozmen@cu.edu.tr